לקט, שכחה ופאה – שדה שיש בו מקום לכולם

כיתה ה' | תנ"ך | 45 דק' | שיעור לפי מעגל הלמידה · מערך למורה

❓ למה התורה מצווה להשאיר חלק מהיבול בשדה – ומה זה אומר על החברה שאנחנו בונים?

עיגון בתוכנית הלימודים: כיתה ה' – ספר ויקרא: חוקים חברתיים ומוסריים (ויקרא י"ט בפרקי החובה). השאלה המכוונת: חברה אינה יכולה להתקיים ללא חוק, האמנם? השיעור מתמקד במתנות העניים שבויקרא יט, ט–י, בהשוואה לדברים כד, יט–כא. (משרד החינוך, הפיקוח על הוראת המקרא – מיקוד תוכנית הלימודים יסודי תשפ"ה, טבלת כיתה ה' (ספר ויקרא: חוקים חברתיים ומוסריים))

„-חברה אינה יכולה להתקיים ללא חוק, האמנם? -חוקים מוסריים וחברתיים הם תנאי לקיום חברה תקינה ויציבה. -החוקים בין אדם לחברו הם בסיס לחיי האדם בחברה. -החוקים נועדו להגן על האדם ולנסוך בו בטחון. (ספר ויקרא – חוקים חברתיים ומוסריים: י"ט)"

מטרות

מטרה מרכזית: התלמידים/ות יבחינו בין חמש מתנות העניים (פאה, לקט, שכחה, עוללות, פרט) לפי הכתוב בויקרא יט ובדברים כד, ויסבירו בעזרת נתונים מן הסימולטור ומן המשנה כיצד חוק הפאה מגן על העני ושומר על כבודו.

- התלמידים/ות יזהו בויקרא יט, ט–י ובדברים כד, יט–כא את חמש המתנות לעניים ויציינו מקור לכל אחת.
- התלמידים/ות יסווגו את המתנות לפי הכתוב: מה נשאר בכוונה (פאה) ומה נשאר בלי כוונה (לקט, שכחה).
- התלמידים/ות יחשבו בסימולטור כמה יבול מגיע לנזקקים לפי גודל השדה וגודל הפאה, ויסיקו מסקנה מנומקת מן הנתונים.
- התלמידים/ות יסבירו את הנימוק "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים" ויציעו יישום בן ימינו השומר על כבוד המקבל.

ידע קודם: ספר ויקרא כספר החוקים; מושג המצווה שבין אדם לחברו · שברים פשוטים (1/10, 1/60) – מתמטיקה ה'.

מושגים: מתנות עניים · פאה · לקט · שכחה · עוללות ופרט · חוקים בין אדם לחברו

חומרים: ספר תנ"ך מלא · שיבולים או תמונות של שדה חיטה (אפשר מגינת בית הספר) · מקרן לסרטון ולסימולטור · דף לתלמיד · מחשבון

מהלך השיעור לפי שלבי מעגל הלמידה

1. פתיחת המעגל – איתור ידע קודם **5 דק'**	*איתור ידע קודם ויצירת שאלה.* 1. מציגה תמונה של שדה חיטה אחרי קציר, שבו פינה אחת לא נקצרה, ושואלת: מה לדעתכם קרה כאן? למה החקלאי השאיר את הפינה? 2. אוספת השערות על הלוח בלי לתקן. 3. שואלת: איך עוזרים היום למשפחות שאין להן מספיק אוכל? **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "החקלאי שכח", "נגמר לו הזמן", "השאיר לבעלי חיים", "השאיר לעניים". • תפיסה שגויה נפוצה: "זו עזרה רק אם נותנים כסף" ← תגובת המורה: "האם אפשר לעזור גם בדרך אחרת? נבדוק מה מציעה התורה."

2. התנסות **14 דק'**	*קריאה בכתוב, צפייה וניסוי בסימולטור – לפני ההמשגה.* 1. קוראת עם הכיתה את ויקרא יט, ט–י ואת דברים כד, יט–כא. מבקשת לסמן בכל פסוק: מה אסור לבעל השדה לעשות, ולמי היבול נשאר. 2. מקרינה את סרטון "מספר הסיפורים – ויקרא פרק יט" של מקראנט (3:38) ומבקשת לשים לב לשאלות הצפייה. 3. מפעילה את הסימולטור: בקבוצות, התלמידים משנים את גודל השדה ואת גודל הפאה ורושמים שלושה ניסויים בטבלה. 4. שואלת: מה משתנה כשהשדה גדל? מה משתנה כשהפאה גדלה? 🎬 **סרטון:** מספר הסיפורים, ויקרא פרק יט (מקראנט אתר התנך) – youtube.com/watch?v=K63stlgWraU 🕹️ **סימולטור:** כמה נשאר לנזקקים? – גלו: מה משפיע יותר על כמות החיטה לנזקקים – גודל השדה או גודל הפאה? רשמו לפחות שלושה ניסויים. (בעמוד השיעור באתר) **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "כשהשדה גדל פי 2 – גם הפאה גדלה פי 2; כשהפאה היא 1/10 ולא 1/60 – נשאר הרבה יותר." • תפיסה שגויה נפוצה: "פאה היא תמיד אותה כמות" ← תגובת המורה: "בדקו בסימולטור: שדה של 20 דונם ושל 100 דונם עם אותה פאה – מה יצא?"
3. המשגה **11 דק'**	*המשגה: מגדירים את חמש המתנות, ממיינים אותן ומגיעים לרעיון הגדול של פרק יט.* 1. אני מדגימה: כותבת טבלה "שם המתנה / מה זה / מקור" וממלאת בקול את השורה הראשונה: "פאה – פינת השדה שלא קוצרים – 'לא תכלה פאת שדך לקצר' (ויקרא יט, ט)." 2. נעשה יחד: לקט – "ולקט קצירך לא תלקט" (שם); שכחה – "ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו" (דברים כד, יט); עוללות – "וכרמך לא תעולל" (ויקרא יט, י); פרט – "ופרט כרמך לא תלקט" (שם). 3. נעשה יחד: ממיינים – מה נשאר בכוונה ומה בלי כוונה? מציגה את המשנה: "אין פוחתין לפאה מששים, ואף על פי שאמרו אין לפאה שעור. הכל לפי גדל השדה, ולפי רב העניים, ולפי רב הענוה" (משנה פאה א, ב), ומקשרת לממצאי הסימולטור. 4. שואלת: למי היבול נשאר ("לעני ולגר", ויקרא יט, י; "לגר ליתום ולאלמנה", דברים כד, יט) ומה הנימוק ("וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים", דברים כד, כב)? 5. עכשיו לבד: כל תלמיד/ה כותב/ת משפט: "חוק הפאה מגן על העני כי...". **מושגים:** פאה – פינה בקצה השדה שבעל השדה אינו קוצר ומשאיר לנזקקים (ויקרא יט, ט). המשנה קובעת שאין להשאיר פחות מאחד חלקי שישים. · לקט – שיבולים שנופלות מיד הקוצר בזמן הקציר – אסור לאסוף אותן, והן נשארות לעניים (ויקרא יט, ט). · שכחה – עומר (צרור שיבולים) שנשכח בשדה – אסור לשוב לקחת אותו (דברים כד, יט). · עוללות ופרט – בכרם: אשכולות קטנים שלא נבצרים (עוללות) וענבים בודדים שנשרו (פרט) נשארים לעניים (ויקרא יט, י). · חוקים בין אדם לחברו – מצוות שמסדירות את היחסים בין אנשים ודואגות לחלשים בחברה. **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "הפאה נשארת בכוונה, והלקט והשכחה – רק מה שנפל או נשכח, ובעל השדה לא חוזר לקחת." • תפיסה שגויה נפוצה: "העני מקבל את היבול מבעל השדה ביד" ← תגובת המורה: "קראו שוב 'תעזב אתם' (ויקרא יט, י): מי לוקט? מה ההבדל בין לבקש לבין ללקוט בעצמך?" **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • למה לדעתכם התורה קובעת שהעני ילקוט בעצמו ולא יקבל מתנה מיד בעל השדה? מה זה אומר על כבוד האדם?

4. יישום – ביצועי הבנה **8 דק'**	*יישום: מתכננים "פאה" בת ימינו השומרת על כבוד המקבל.* 1. שואלת: אין לנו שדה – איך אפשר להשאיר "פאה" היום? (למשל: מדף מזון בבית הספר, איסוף פירות שנשארו בעצים בגינה, תרומת חלק מדמי הכיס). 2. כל קבוצה מתכננת "פאה כיתתית": מה נשאיר, כמה (בחלק יחסי, כמו 1/60 או 1/10), למי ואיך נשמור על כבוד המקבלים. 3. שתי קבוצות מציגות, והכיתה בודקת: האם התוכנית מתאימה לרעיון של המתנות לעניים? **משימה:** תכננו "פאה" בת ימינו: מה תשאירו, כמה (בשבר או באחוזים), למי, ואיך תשמרו על כבוד המקבלים. נמקו בעזרת פסוק. **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "מדף מזון בכניסה לבית הספר שכל אחד לוקח ממנו בלי שישאלו אותו"; "אחוז מדמי הכיס לקופה משותפת". • תפיסה שגויה נפוצה: תוכנית שבה המקבלים צריכים להירשם בפני כולם ← תגובת המורה: "האם זה שומר על כבודם? איך עשתה זאת התורה בשדה?" **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • השוו: במה "הפאה הכיתתית" שלכם דומה לפאה בשדה ובמה היא שונה? האם שמרתם על אותו עיקרון?
5. סגירת המעגל – רפלקציה והערכה **7 דק'**	*הערכה מעצבת וסיכום הרעיון הגדול.* 1. מפעילה את השאלון. 2. כרטיס יציאה כתוב (3 דקות). 3. חוזרת לשאלת התוכנית: "חברה אינה יכולה להתקיים ללא חוק, האמנם?" – אחרי השיעור, מה דעתכם? שני תלמידים מנמקים. **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "בלי חוק, אולי בעל השדה היה לוקח הכול, והעני היה רעב." • תפיסה שגויה נפוצה: "חוק זה רק עונשים" ← תגובת המורה: "איזה עונש יש כאן? מה החוק הזה עושה בשביל העני?" **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • חברה אינה יכולה להתקיים ללא חוק – האמנם? נמקו בעזרת מתנות העניים. 📝 **שאלון** (7 שאלות) **ורפלקציה** – בדף לתלמיד. 🎟️ **כרטיס יציאה:** א. במה שונה הפאה מן הלקט והשכחה? ב. איך חוק הפאה עוזר לעני – ואיך הוא שומר על כבודו? הביאו פסוק אחד. • מבחין/ה: פאה נשארת בכוונה, לקט ושכחה נשארים בלי כוונה. • מסביר/ה שהעני בא ולוקט בעצמו – בלי לבקש – ומביא/ה פסוק מתאים (למשל "לעני ולגר תעזב אתם", ויקרא יט, י).

הלימה: מטרה – פעילות – עדות

זיהוי 5 המתנות ומקורן	התנסות + המשגה: קריאה וסימון; טבלת "שם המתנה / מה זה / מקור"	הטבלה בדף התלמיד; שאלון שאלות 1–2
בכוונה / בלי כוונה	המשגה: מיון המתנות לשתי קבוצות	כרטיס היציאה (חלק א)
מסקנה מן הסימולטור	התנסות: שלושה ניסויים בסימולטור וטבלת תוצאות	טבלת הניסויים והמשפט "מצאנו ש…"; שאלון שאלה 4
נימוק + יישום בן ימינו	יישום: תכנון "פאה כיתתית"	תוכנית הקבוצה עם פסוק מנמק; כרטיס היציאה (חלק ב)

התאמה לשונות

מתקשים	• למתקשים: עבודה רק על פאה, לקט ושכחה, עם הפסוקים מודפסים והמילים החשובות מודגשות. • בסימולטור: שינוי גודל השדה בלבד, וטבלת ניסויים מוכנה.
בינוניים	• לבינוניים: טבלת חמש המתנות עם מקור לכל אחת, ושלושה ניסויים בסימולטור. • ניסוח מסקנה במשפט: כש___ גדל, כמות החיטה לנזקקים ___.
מתקדמים	• למתקדמים: לחשב בסימולטור כמה דונמים צריך כדי ש-1/60 יספיק ל-100 כיכרות, ולבדוק. • לקרוא את רות ב, ב–ג ולהסביר איך רות נעזרה במצוות הלקט.

מחוון

- התלמיד מגדיר לפחות שלוש מתנות עניים ומביא לכל אחת מקור מן הכתוב
- התלמיד מבחין בין מתנה בכוונה (פאה) למתנה בלי כוונה (לקט, שכחה)
- התלמיד רושם לפחות שלושה ניסויים בסימולטור ומנסח מסקנה נכונה מן הנתונים
- התוכנית ל"פאה כיתתית" כוללת חלק יחסי, מקבלים ושמירה על כבודם

רב-תחומיות

- מתמטיקה: חישוב חלק יחסי מכמות (1/60, 1/30, 1/10 מן היבול) והשוואה בין תוצאות בטבלה – שברים ויחס מתוכנית המתמטיקה של כיתה ה'.
- מדע וטכנולוגיה: שלבי גידול החיטה וקצירה, והיבול לדונם בשדה – חקלאות ומזון מתחום מדע וטכנולוגיה.
- תורה, מורשת ותרבות ישראל: משנה פאה א, ב והמושג מתנות עניים – הקשר בין הפסוקים להמשך שלהם בספרות חז"ל.

תשובות השאלון: 1–ב · 2–א · 3–ג · 4–ב · 5–א · 6–ב · 7–ב

🌾 לקט, שכחה ופאה – שדה שיש בו מקום לכולם

שם _____ כיתה _____ תאריך _____

❓ למה התורה מצווה להשאיר חלק מהיבול בשדה – ומה זה אומר על החברה שאנחנו בונים?

🕹️ בסימולטור: גלו: מה משפיע יותר על כמות החיטה לנזקקים – גודל השדה או גודל הפאה? רשמו לפחות שלושה ניסויים.
המשנה אומרת "הכל לפי גדל השדה ולפי רב העניים". איך הנתונים שלכם עוזרים להבין את המשפט?

_____

_____

🛠️ משימה: תכננו "פאה" בת ימינו: מה תשאירו, כמה (בשבר או באחוזים), למי, ואיך תשמרו על כבוד המקבלים. נמקו בעזרת פסוק.

_____

_____

_____

📝 שאלון

1. מה פירוש "לא תכלה פאת שדך לקצר"?

◯ לקצור את כל השדה עד הסוף ◯ להשאיר פינה בשדה בלי לקצור ◯ לקצור רק בפינות

2. מה ההבדל בין פאה לשכחה?

◯ הפאה נשארת בכוונה, השכחה נשארת בלי כוונה ◯ אין הבדל ◯ השכחה גדולה תמיד מן הפאה

3. מה מצווה התורה לעשות עם עומר ששכחו בשדה?

◯ לשוב מיד לקחת אותו ◯ למכור אותו ◯ לא לשוב לקחת אותו

4. מהן "עוללות" לפי ויקרא יט, י?

◯ שיבולים בשדה ◯ אשכולות קטנים בכרם שלא בוצרים ◯ זיתים שנפלו

5. בסימולטור: שדה של 60 דונם ופאה של 1/60. כמה ק"ג חיטה נשארים לנזקקים?

◯ 400 ◯ 60 ◯ 4,000

6. איזה נימוק מביא ספר דברים למתנות לעניים?

◯ "כי השדה גדול" ◯ "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים" ◯ "כי כך אמר המלך"

7. לפי המשנה, ממה תלוי גודל הפאה?

◯ רק ממזג האוויר ◯ מגודל השדה, ממספר העניים ומנדיבות בעל השדה ◯ ממספר הקוצרים

🎟️ כרטיס יציאה: א. במה שונה הפאה מן הלקט והשכחה? ב. איך חוק הפאה עוזר לעני – ואיך הוא שומר על כבודו? הביאו פסוק אחד.

_____

_____

🪞 רפלקציה

מה למדתי היום על המתנות לעניים?

איך עזר לי הסימולטור להבין את דברי המשנה?

מה הפליא אותי בפסוקים או בנתונים?

איפה אוכל "להשאיר פאה" בחיים שלי?

מה עוד הייתי רוצה לבדוק על חוקי ויקרא יט?

אני יכול/ה...	בטוח/ה	כמעט	עוד לא
אני יכול/ה להסביר מה הם פאה, לקט ושכחה ולהביא מקור לכל אחד			
אני יכול/ה להבחין בין מתנה שנשארת בכוונה למתנה שנשארת בלי כוונה			
אני יכול/ה לחשב חלק יחסי מן היבול ולהסיק מסקנה			
אני יכול/ה לתכנן דרך בת ימינו לדאוג לנזקקים בכבוד			